

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีเป้าประสงค์เพื่อพัฒนาเครื่องมือและระบบการประเมินผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชน (Human Rights Impact Assessment: HRIA) ที่สามารถนำไปใช้ได้เหมาะสมในบริบทประเทศไทย โดยอ้างอิงกรอบมาตรฐานสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศและแนวทางอิงสิทธิมนุษยชน (Human Rights-Based Approach: HRBA) งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นศึกษาองค์ความรู้ของ HRIA ช่องว่างของระบบการประเมินผลกระทบตามกฎหมายที่มีอยู่ของไทยควบคู่กับการพัฒนาใช้ HRIA ตามแนวทางขั้นตอนการประเมินจากคู่มือ HRIA ต่างประเทศ และชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของ HRIA ในการเป็นเครื่องมือเชิงป้องกันที่ช่วยเสริมสร้างการคุ้มครองสิทธิของประชาชน โดยเฉพาะประชาชนและชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

การวิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่ม และการทดลองใช้ HRIA โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมใน 2 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่โครงการแลนด์บริดจ์ จังหวัดระนองและจังหวัดชุมพร และโครงการแม่เกาะเมืองนาอยู่ จังหวัดลำปาง ผลการศึกษาชี้ว่า HRIA สามารถช่วยทำให้มิติด้านสิทธิมนุษยชนได้รับการพิจารณาประเมินอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะมิติด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีถูกละเลยในระดับกิจกรรมโครงการซึ่งรวมถึงระดับชุมชนพื้นที่ อีกทั้งยังช่วยเปิดพื้นที่ในการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียได้ในทุกขั้นตอนการประเมินที่เสริมจากเครื่องมือการประเมินผลกระทบที่ใช้ในปัจจุบัน

งานวิจัยเสนอให้ HRIA เป็นกลไกสำคัญในการคุ้มครองส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในการพัฒนานโยบายโครงการกิจกรรมต่าง ๆ ของประเทศไทย จึงเสนอแนะการพัฒนา HRIA ดังนี้ (1) เชิงนโยบายและกฎหมาย ให้มีการทบทวนปรับปรุงกฎหมายและกลไกที่เกี่ยวข้องกับระบบการประเมินผลกระทบ โดยจัดตั้งฐานกฎหมายที่รองรับ HRIA และเชื่อมโยง HRIA เข้ากับระบบการประเมินผลกระทบที่มีอยู่ (2) เชิงสถาบันและกลไก ให้มีหน่วยงานกลางที่เป็นอิสระเพื่อพัฒนาและกำกับดูแล HRIA เช่น บทบาทของ กสม. ในการผลักดันเชิงนโยบายและออกเกณฑ์มาตรฐาน รวมทั้งสร้างความร่วมมือกับภาควิชาการและภาคประชาสังคมในการพัฒนาใช้ HRIA และ (3) เชิงเครื่องมือและกระบวนการ HRIA คำนึงถึงผู้ใช้ที่หลากหลาย ซึ่งควรปรับปรุงคู่มือ HRIA ให้เหมาะสมในแต่ละบริบท รวมทั้งการพัฒนาเครื่องมือเก็บข้อมูลที่ใช้ จัดทำตัวชี้วัดสิทธิมนุษยชนที่ครอบคลุมสิทธิในสิ่งแวดล้อม สุขภาพ สังคม การมีส่วนร่วมและสิทธิชุมชน รวมทั้งพัฒนาศักยภาพผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนผ่านการอบรมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการนำ HRIA มาใช้

คำสำคัญ: สิทธิมนุษยชน /เครื่องมือประเมินผลกระทบ /การประเมินผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชน/กระบวนการมีส่วนร่วม/ แนวทางอิงสิทธิมนุษยชน